

Vadregényes Tisza-vidék

Máramaros vármegye

Hazánk legkeletibb vármegyéje. Nyugaton Bereg, Ugocsa és Szatmár, Délen Beszterce-Naszód vármegye, Keleten Bukovina és Galícia határolja. Területe 9716 km². Nagyrészt hegyvidékes táj, csekély lapály csak a nyugati részében van, ahol a Tisza völgye 4-5 km széles síksággá tágul, amely a Técső vidékéig nyúlik fel. A Kárpátok északkeleti határláncolatának több csoportja hálózta be a vármegye nagy részét. Legnagyobb a Máramarosi-havasok csoportja. Ezt a Vissó völgye és a Priszlop-hágó választja el a már a Keleti Kárpátokhoz számító Rodnai havasoktól. Az ettől nyugatra emelkedő Cibeles hegységhez kapcsolódik közvetlenül egy vulkáni eredetű hegy sor, amely a Tiszát dél felől kíséri. Jelentékenyebb tagjai a Lápos (1336 méter), Gutin (1447 m), Kőhát (1241 m), az Avas hegységek (Viskikő, 917 méter) és a Vihorlát-Gutin hegység sűrűn egymás után következő tagjai, amelyek a vármegyét Szatmár és részben Beszterce-Naszód vármegyétől választja el. Folyóvizek sűrűn hálózák be a megyét. Fő folyója a Tisza, amely a Fekete- és a Fehér-Tiszából egyesülve eleinte déli, majd nyugati s északnyugati irányban szeli a vármegyét. Jobbról ömlik még a Tiszába a Kisava, a Soporka, a Tarac, a Talbor, a Nagy-Ág és a Borsova, balfelől – vagyis délről – a Vissó és az Iza. A Szeret mellékfolyói, az Aranyos-Beszterce és a Cibó a vármegye legkeletibb felében erednek. Ta-

vai – kivéve az Ozorait – és mocsarai nincsenek. Jelentősebb ásványvízforrásai a gyertyánligeti, viskvárhegyi, suliguli, vissói, a borsabányai vasas, az aknaszlatinai, rónaszéki és királymezői sós és a brébi kénes források. Fürdői Gyertyánligeten, Aknaszlatinán, Brében és Viskvárhegyen vannak. Éghajlata meglehetősen zord. A magasabb hegysek felé még zordabb. Itt az évi átlaghőmérséklet akár 6, sőt 5 fokra is leszáll. A csapadék mennyisége is igen nagy. Ásványkincsekben gazdag. Legnagyobb értéke sóbányáiban rejlik, melyek készletei szinte kimeríthetetlenek. A vármegye területén lévő sóbányák (Rónaszék, Sugatag, Szlatina) évente 19 millió korona értékben termelnek kősót. Található még itt némi arany és ezüst (Budafalva). Van továbbá ólom (Budafalva, Borsa), vasérc (Budafalva), réz, mész, márvány, hegyi kristály. Jelentősek még a megye petróleumforrásai. Növényvilága a magashegységekre jellemző, területének több mint fele erdős, a szántóföldek csak 10%-ra rúgnak. Így alig teremnek annyit, hogy a lakosság főbb szükségleteit kielégítsék. Főbb terményei: zab, burgonya, sokkal kevesebb búza, rozs és árpa. Nagy kiterjedésűek továbbá a havasi legelők, amelyeken állami tejgazdaság működik. Erdőinek nagyrésze tölgy, bükk és fenyves. Állatvilága szintén gazdag. Található itt medve, farkas, vaddisznó, őz, szarvas, kisebb vadak és ragadozó madarak. A lótenyésztés

2002/XIV. 3–4.

nem jelentős, a régebben tenyésztett igen erős és kitartó lófaj, a borsai mára már kiveszőben van. A fedeztetési állomások száma öt. A szarvasmarha tenyésziránya a Tisza völgyében az erdélyi fajta. A juhtenyésztés leginkább a havasok vidékén dívik. Lakóinak száma 1910-ben 357 705 volt. Máramaros Magyarország legritkábban lakott vármegyéje volt ebben az időben. A nemzetiségek tekintetében a lakosság megoszlása: 14,8% magyar, 16,7% német, 23,8% oláh, 44,5% rutén és 503 tót. A magyarság csak a régi öt koronavárosban él egy tömbben, egyébként más nemzetiségekkel keverve. Az oláhok leginkább az izavölgyi, szitgeti és visói, a rutének a huszti, ökörmezői, taracvízi, técsői és tiszavölgyi járásban élnek. Hitfelekezet szerint van a megyében 26 201 római katolikus, 254 214 görög katolikus, 9646 református és 65 694 izraelita. A ténylegesen keresők száma 132 876, ebből őstermelésben 93 308, bányászatban 1456, iparban 11 533, kereskedelemben és hitelintézetekben 4415, közlekedésben 2911, közszolgálatban 3319, a véderőben 797, nap-számban 8139, háztartásban 4590-en dolgoznak. A lakosság fő foglalkozása a földművelés, az állattenyésztés és a bányászat. Az ipari vállalatok közül jelentősebbek a nagybocskói Klotil vegyészeti gyár, a técsői és terebesfejrpataki üveggyár, a dolhai, a batizai, a hosszúmezői, a bustyaházi, és a máramarosszigeti gőzfűrészek, a hajlított fabútorgyár (ugyanitt), a dolhai vasgyár, a gyertyánligeti vasárúgyár, a borsai fagyapotgyár, a visóoroszi botgyár és a máramarosszigeti sóörlőmalom. A kereskedelem Galícia felé élénk, fő cikkei, a faárúk, az állatok, a vegyi árúk. Van még a vármegyének 26 bankja és 69 szövetkezete. A közlekedés fő vonalát képezik a Magyar Királyi Államvasutak vasutvonalai, amelyeknek főere a Huszt–Máramarossziget–Körösmező vonal. Ebből leágazik a taracvölgyi vasút, Taracközről Nyíresházáig, a máramarosi

sóvasutak és a visóvölgy-borsai vonal. Az állami utak hossza 411 km, a törvényhatóságiaké 415 km. A közlekedés fontos színtere még a Tisza és mellékfolyói, amelyeken jelentős mértékben történt a faúsztatás. A közművelődés 1910-ben még nem volt kielégítő. A hat év alatti gyermekek 26,8%-a tudott csak írni-olvasni. A tanköteles gyermekek közül 31 822 iskolába nem járt. Volt a vármegyében 586 tanintézet: 40 kisdudóvó, 312 elemi, 181 általános ismétlő és 31 gazdasági népiskola, 3 iparos, egy kereskedelmi és öt polgári iskola, továbbá Máramarosszigeten egy tanítóképző intézet, egy kegyesrendi és egy református főgimnázium, egy állami leányiskola, egy állami jogakadémia, egy zeneiskola és egy börtöniskola. Az iskolákba összesen 35 166 tanuló jár. A szellemi élet központja Máramarossziget. A vármegye 10 járásra oszlik. Van egy rendezett tanácsú városa, 21 nagyközsége, 135 kisközsége és 238 pusztaszerű település. A vármegye az országgyűlésbe hat képviselőt küldött. Egyházi tekintetben a vármegye 14 római katolikus egyházközsége a szatmári püspöki, 88 görög katolikus egyházközsége a munkácsi, 49 a szamosújvári egyházmegyébe, egy evangélikus fiókegyháza a tiszai, 6 helvét egyháza a tiszántúli egyházkerülethez tartozik. Van továbbá 11 izraelita anyakönyvi kerülete. Törvénykezési szempontból az egész vármegye a debreceni királyi tábla és a máramarosszigeti királyi törvényszék kerületéhez volt beosztva. Hat járásbírósága van, telekkönyvi ügyekben bírói hatáskörrel ellátva. A vármegye területére illetékes főügyészség és sajtóbíró-ság Debrecenben, a bánya- és pénzügyi bíróság Szatmárnémetin székel. Királyi közjegyzőségek Máramarosszigeten, Huszton, Técsőn és Felsővisón vannak. Az ügyvédi kamara Máramarosszigeten székel. Hadügyi tekintetben a vármegye a Máramarosszigeten székelő hadkiegészítő parancsnokság és a magyar királyi honvéd kiegészítő pa-

rancsnokság területéhez tartozott. Máramarosszigeten csendőrszárny, Velsővisón szakasparancsnokság székel. Pénzügyigazgatóság Máramarosszigeten működött, adóhivatal Felsővisón, Huszton, Técsón, Ökörmezőn és Máramarosszigeten, pénzügyőri bizottság szintűgy. Az államépítészeti hivatal Máramarosszigeten volt. Volt továbbá a vármegye területén 48 orvos, egy sebész, 209 bába, 27 gyógyszerész és 7 kórház 653 ágygal.

TÖRTÉNELEM ■ neve oklevelekben 1199-ben fordul elő először, hosszú időn át mint „terra”, azaz királyi birtok, amely Árpád-házi királyaink kedvelt vadászterületeként vált ismerté. Bronzkori leletek, római és bizánci császárok pénzei jelzik, hogy a térség régtől fogva lakott. A honfoglalás előtti lakóiról elég keveset tudunk. A XIII. században magyar urak és szász telepések

kapnak itt birtokot, településhelyet. IV. László a tatárok elleni segítségként jött oláhokat telepíti itt le. Első telepeik a Tisza völgyében helyezkedtek el. A vármegye a XIII. században egyházilag az egri püspökséghez tartozott, de az erdélyi püspökség is igényt tartott a területre, amely a XIV. századtól már joghatósága alá tartozott. Nagy Lajos alatt Bogdán vezetése alatt az oláhok egy része elhagyta a vármegyét, mert hátrányt szenvedett görögkeleti hitének gyakorlásában. Akik maradtak és az újonnan betelepülők a XV. században újjászervezték a máramarosi görögkeleti püspökséget, amelynek utóda az 1910-es években a munkácsi görög egyesült püspökség máramarosi vikáriátusa volt. Máramarost mint vármegyét csak a XV. századtól említik. Ekkor már Huszt, Visk, Técső, Hosszúmező és Sziget kiváltságos városként szerepelnek. A koronavárosok voltak a szelle-

Hajdani vármegyénk

mi élet központjai, Huszt a hadászata is. IV. Béla a huszti várát és a máramarosi sókamarát leányának, Kunigundának adja. II. Lajostól 1522-ben nejehez, Máriához kerül, I. Ferdinánd pedig 1541-ben Majláth Istvánnak zálogosítja el. 1556-al jut a koronauradalom Huszttal az erdélyi fejedelmek birtokába, és az 1570. évi egyezmény értelmében kerül a „Részekhez”. 1733-ban csatolják vissza véglegesen az anyaországhoz. Sok viszontagság érte e területet a történelem folyamán. Még a kunok betörései ellen építtette Szent László a huszti várát. Nagy Lajos és Zsigmond oklevelei is sűrűn említik a Moldva felől jövő betöréseket.

A török időkben a tatár csapatok is gyakran háborgatták a vidéket, míg nem 1717-ben a borsai pap, Sándor Farkas vezetésével a máramarosiak tönkre nem verték őket, kezükből 10000 foglyot kiszabadítva. Az erdélyi fejedelmek csapatai többször megjárták a vármegyét. II. Rákóczi György szerencsétlen lengyel hadjárata alkalmával Lubomirszky György seregei nagy részét végigdúlják (1657). II. Rákóczi Ferenc felkelése alkalmával a máramarosiak csatlakoztak elsőként a fejedelemhez. Amíg Máramaros a „Részekhez” tartozott, osztozott annak jó- és balsorsában, majd az anyaországhoz visszacsatolva mind inkább visszatért a nyugalom. Az első világháború folyamán orosz csapatok szállták meg. Már 1914 szeptemberében rátörtek a vármegyére, és az országra is. Egyik csoportjuk Máramarosszigetig hatolt, ahonnan csapataink rövid idő múlva kiűzték őket, 1915 februárjára pedig a határszélekről is kiszorulnak. 1916-ban román megszállók veszik át helyüket. A terület egyik részét a trianoni békeszerződés értelmében Csehszlovákiához, a másikat pedig Romániához csatolták. 1939 márciusában Kárpátalja visszavételével a csehszlovák rész, a következő évben a bécsi döntés értelmében a romániai rész is Magyarországgá lett. 1945 után a korábban Csehszlovákiához csatolt területet a Szovjetunió, a délebbi részt pedig Románia szerezte meg. Az 1990-es változások után a volt szovjet rész Ukrajnához került.

Főbb települései:

DOLHA ■ település Huszttól északra, ma Ukrajnában. A XV. században már vámszedő hely volt. 1703 június 7-én Károlyi Sándor báró, szatmári főispán nemesi hadával itt verte szét a tiszaháti felkelők seregét.

HOSSZÚMEZŐ ■ város Máramarosszigettől északnyugatra a Tisza mellett. 1329.

április 26-i keltezéssel Hosszúmező magyar és szász telepeseinek Károly Róbert hospeszabadságokat adományozott.

HUSZT ■ város a Tisza mellett. 1329. április 26-án kelt oklevelében Károly Róbert a város magyar és szász telepeseinek szabadságot adományozva megveti az I. Lajos alatt felvirágzó máramarosi sóbányászat alapjait. Várát 1535 előtt építették. 1593. március 8-án Báthori Zsigmond fejedelem Huszton végeztette ki Gálfi János udvarmestert, aki beavatkozott a Báthoriak családi viszályába. 1594-ben Huszton át törtek be a tatárok Erdélybe. 1703. augusztus 17-én a német őrség feladta a várat a kurucoknak. 1706 márciusában az erdélyi országgyűlés színhelye volt. 1766-ban a szépirodalomból – Kölcsey híres epigrammája – is jól ismert vára villámcsapás következtében felrobbant.

MÁRAMAROSSZIGET ■ város Nagybányától északkeletre. Közlekedéscsúszrajzi szempontból fontos helyen fekszik, ez szerepet játszott felemelkedésében is. IV. (Kun) László románokat telepített a városba. Később a település a Drágffyakhöz kerül. 1352-ben kiváltságokat kapott mint az itteni sóbányák központja. 1359-ben Bogdán vajda foglalta el. A XV. században a király, majd a királyné tulajdona. 1556-ban lett az erdélyi fejedelmeké. 1570-től Partiumhoz tartozott.

VIŠK ■ vár és város Máramaros vármegyében, ma Ukrajnában, Técstől nyugatra, egy időben Ugocsában. Várát a Hont-Pázmány nemzetség építtette 1281 és 1298 között. Királyi vár és Máramaros vármegye központja volt a XIV. század közepéig. 1329. április 26-án Károly Róbert Višk magyar és szász telepeseinek is hospeszabadságot adományozott. 1657. január 17-én II. Rákóczi György fejedelem tábori országgyűlést tartott Visken. 1657 nyarán lengyel sereg tört be a védtelenül hagyott Vereckei-hágón, és Viskig dúlta fel a magyar vidéket.

FEJES BÁLINT